

# Akdeniz Sineması'nın Kültürel Oluşum Sürecinde Yönetmen Michael Cacoyannis ve Stella Filminin Rolü \*

## The Role Of Director Michael Cacoyannis And The Film Stella In The Cultural Formation Of Mediterranean Cinema

Rağıp Tarañç<sup>1</sup>  
Melih Tomak<sup>2</sup>

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Gönderim Tarihi: 16.11.2021 | Kabul Tarihi: 22.12.2021

### Özet

Yunan Sineması'nın önemli temsilcilerinden biri olan Michael Cacoyannis, filmlerinde Akdeniz kültürel kodlarını kullanarak, 1990 sonrası Avrupa Birliği'nin bir söylemi olan Akdeniz Sineması'nın temellerini atan yönetmenlerden biri olmuştur. Akdeniz Sineması'nın en belirgin görsel kodları arasında yer alan üçlemeler, kültüre bağlı olarak şekillenmekte ve kişinin kendi iç yolculuğunda yaşamış olduğu çatışmalar kaygılar yönetmen Cacoyannis'in Stella filminde özellikle Yunan müziği üzerinden melodramatik üçlü bir aşk öyküsü anlatılmaktadır. Filmde, Melina Mercouri'nin ilk Yunan sarışın kadın oyuncu olması ve femme libre (özgür kadın) imajı sunumu Stella filmini sosyo-politik bir film olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Filmin biçimsel olarak görüntü yönetiminde üst açıları kullanım tarzı minyatür ya da ikonalar formunda oryantalist bir tavırla ortaya konmuştur. Filmde üst açılarla hem Rebetiko müzik sahneleri hem de erkeklerin Yunan halk danslarını sergilediği sahneler yönetmenin biçimsel ve içeriksel anlayışını göstermektedir. Bu bağlamda bu çalışmada Stella filmi örneklem olarak seçilmiş olup Akdeniz Sineması'nın görsel kodlarının yönetmen Michael Cacoyannis tarafından nasıl sunulduğu tartışılmaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** sinema, akdeniz sineması, rebetiko, michael cacoyannis, stella.

### Abstract

Michael Cacoyannis, one of the important representatives of Greek Cinema, has been one of the directors who laid the foundations of Mediterranean Cinema, a discourse of the European Union after 1990, by using Mediterranean cultural codes in his films. Among the most distinctive visual codes of Mediterranean Cinema, the trilogy is being shaped by the culture, and in "Stella" by Cacoyannis the conflicts, the anxieties experienced on the inner journey of the person, tell a melodramatic love triangle, especially through Greek music. In the film, Melina Mercouri is the first Greek blonde actress and the presentation of the femme libre image leads to the evaluation of Stella as a sociopolitical film. In terms of cinematography technique high angle shots are used in the form of miniatures or icons with an orientalist attitude. Both the Rebetiko music scenes and the scenes where men perform Greek folk dances show the director's understanding of form and context. "Stella" directed by Michael Cacoyannis was chosen as an example in this study to deepen the discussion on how the visual codes of Mediterranean Cinema are presented in film.

**Keywords:** cinema, mediterranean cinema, rebetiko, michael cacoyannis, stella

<sup>1</sup> Doçent Doktor, Dokuz Eylül Üniversitesi GSF Film Tasarımı Bölümü, rtaranc@gmail.com  
ORCID: 0000-0002-2936-8517

<sup>2</sup> Öğretim Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi GSF Temel Eğitim Bölümü, melihtomak@gmail.com  
ORCID: 0000-0001-9945-4878

\* Bu çalışma, 20-21 Mayıs 2021 tarihleri arasında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen 4. Kültürel Bilişim, İletişim ve Medya Çalışmaları Konferansı'nda (4. CICMS) özet bildiri olarak sunulmuştur.

## Giriş

1950'li yıllarda sömürgecilik sonrası özellikle Akdeniz coğrafyasında kurulan ulus devletlerin toplumsal kalkınma sorunsalı ve modernleşme arzusu söz konusuydu. Bu devletlerin liderleri kadar sanatçıların da ortak arzusu toplumlarının modernleşme çabalarıdır. Bu sanatçıların içerisinde ve bizim de çalışma konumuzun temelini oluşturan en önemli yönetmenlerden biri olan Yunanistanlı Michael Cacoyannis ön plandadır. Cacoyannis'in sinematografisini oluşturan yapımları bu çerçevede değerlendirmek doğru olacaktır. Cacoyannis, sinemasında moderniteyi öne çıkarmak bağlamında ressam Tsarouchis'u filmlerinin set tasarımcısı olarak kullanırken film müziklerini de Manos Hacidakis'e yaptırmıştır. Tsarouchis Caravaggio'dan ilham almıştır ve Cacoyannis onun fantezi ve yaşam arasındaki temel gerilim ve dağınık erotik ortamını yorumlamıştır. Hacidakis'in müziği de 1930'lu yıllardan itibaren yasaklanan rembetikonun modern yorumu olarak seyirciye sunulmuştur. Bu kültürel dayanışma Yunan Sineması'nın dışında Akdenizli efektleri de beraberinde getirmiştir.

1990'lı yıllara gelindiğinde Avrupa Birliği ülkelerinde göç deneyiminden dolayı kültürel heterojenlik (çok kültürlülük) önem kazanmaya başlamıştır. Bu durumda amaç Avrupa Birliği ve Akdeniz ülkelerini siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda ortak bir çerçevede bütünleştirmek olmuştur. Bu bütünleştirici yaklaşımı özellikle sinema gösterimleriyle yapmışlardır. İtalya'da başlatılan ve devam etmekte olan Med Film Festivali bu yaklaşımlardan biridir. Böylelikle Akdeniz sineması ve kültürel geleneği önem kazanmaya devam etmektedir. Cacoyannis ve Fellini gibi usta yönetmenlerin filmleri gösterilmekte olup, bu filmlerdeki görsel kodlar tarihsel bağları oluşturacak şekilde yorumlanmaktadır.

Akdeniz sinemasının üzerine olan popüler görüş otantikliğin (gerçek olan) modern öncesi ve özerk bir geçmişten gelen geleneklere bağlı olmasıdır. Akdeniz sinemasının görsel kodları arasında, genel tarihten ya da tarihsel perspektiften yola çıkılarak anlam ve anlatım yapısı inşa edilir (Taranç, 2019, s.25). Bu çalışmada, Stella filmi örneklem olarak seçilmiş olup Akdeniz Sineması'nın görsel kodlarının yönetmen Michael Cacoyannis tarafından nasıl sunulduğu tartışma konusudur.

### 1. Akdeniz Sineması'nın Oluşum Sürecinde Michael Cacoyannis ve Etkileri

Toplumsal yaşamdaki dil, düşünceler, dini inanışlar, geleneksel ve kurumsal yapılaşmalar, ikonlar, gösterge bilimsel kodlar, yasalar, üretimde ve günlük yaşamda kullanılan aletler, teknikler, sanatsal verilerin tümü kültürü oluşturan öğeler arasındadır. Bu bağlamda tarihsel süreç içinde yaşanan Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi ile birlikte meydana gelen entelektüel, kültürel, siyasi, ekonomik, toplumsal, vb. birçok dönüşümün sebebi ve sonucu olarak modernite kavramıyla karşılaşmaktayız. Modernite, her zaman yeni bir duruma vurgu yapmaktadır. Bu vurgulama bir bakıma sürekli olarak ilerleme kaydetmekten bahsetmektedir. Modernleşme teorisini oluşturan düşünce tarzına göre, gelişmede zirveye ulaşmak, toplumsal yapının çok çeşitliliğini aşarak rasyonel (akılcı) bir geleceğe doğru yol katetmektir. Her toplumun geçtiği yol, artık modernleşmiş ve dünya ülkelerinin sınıflandırmasında "gelişmiş" olarak adlandırılan ülkeler tarafından belirlenmiştir (Rzayeva, 2007, s.607). 1930'lu yıllardan itibaren modernleşme hareketleri Yunanistan'da da gerçekleşmektedir fakat bu zamanlarda ülkedeki diktatörlük rejimi ve daha sonra meydana gelen II. Dünya Savaşı bu hareketi etkilemiştir. Yunanistan'da sinema sanatında yönetmen Michael Cacoyannis Stella filminde modernitenin savunucusu olmasının yanı sıra geleneğin de bu anlayışla sürdürülmesini filmde kullandığı müzikle ortaya koymaktadır.

Yunanistan'da yeni bir müzik formunun öncüleri arasında yer alan iki müzisyen Manos Hacidakis ve Mikis Theodorakis yönetmen için de çok önemli isimlerdir. Cacoyannis'in filminde ulusal sinema yapmanın yanı sıra ulusal müzisyenlerle çalışması, hem yeni bir müzik formunun sinemada var olması hem de rembetiko (geleneksel Yunan müziği) ezgilerinden vazgeçilmemesi isteğini ortaya koymaktadır. Theodorakis ile yapılan bir söyleşi de "Akdeniz müziği bir felsefenin ürünüdür" ifadesi Akdenizlilik olgusuna bir yanittir (Taranç B. , 2007, s.176). Bu bağlamda filmde rembetiko müziğiyle sirtaki (Yunan halk dansı) yapan erkekler hem bir kültür göstergesi hem de bir ikon olarak (Görsel 1) sunulmaktadır. Fakat filmin baş karakterlerinden Stella'nın dansları ve piyano eşliğinde şarkı söyleme isteği (Görsel 2) Doğulu geleneğinin yerine Batı'nın modernleşme unsurlarından biridir. Cacoyannis'in burada yapmış olduğu sosyo-kültürel film tasarımıyla hem moderniteyi hem de geleneği bir arada kullanması Akdenizliliğinin bir kanıtıdır.



Görsel 1 Sirtaki (Yunan halk dansı) yapan erkekler



Görsel 2 Stella'nın dansları ve piyano eşliğinde şarkılar söylemesi

Bir filmin oluşum sürecinde yönetmenler diğer sanat dallarından yapımlarını beslemektedirler. Bu film tasarımının önemli bir sosyo-kültürel alt yapısını inşa etmektedir. Örnekleme olarak seçtiğimiz Stella filminde, özellikle 1930'larda modernizmde temsil edilen geleneksel cinsiyet rollerinin ve hiyerarşilerinin radikal olarak yeniden kodlayan ressam Yannis Tsarouchis'un erkeklerini (Görsel 3) Cacoyannis sinematografik anlamda inşa etmiştir. Filmde, üç erkek karakterin Stella ile olan ilişkilerini görmekteyiz. Akdeniz Sineması'nın en belirgin görsel kodları arasında yer alan üçlemeler, kültüre bağlı olarak şekillenmekte ve kişinin kendi iç yolculuğunda yaşamış olduğu çatışmalar kaygılar yönetmen Cacoyannis'in Stella (1955) filminde özellikle Yunan müziği üzerinden melodramatik üçlü bir aşk öyküsü anlatılmaktadır.



Görsel 3 Ressam Yannis Tsarouchis'in erkekleri

Gerçeklik bağlamında yaşanan bu çatışmalar şarkıcı Stella'nın çalıştığı mekan Cennet Tavernası'nı egemenlik altına almak isteyen erkek karakterler üzerinden anlatılmaktadır. Filmin giriş sahnesinde Aleko karakteri Cennet Tavernası'na doğru gitmektedir. Yol üzerinde duvarlarda (Görsel 4) filmin jeneriği yer almaktadır. Bu gidiş bir arayış gibi gözükmektedir. Çünkü bu duvardaki jenerik tıpkı bir kayıp aranıyor ilanı gibi sunulmaktadır. Aleko bu arayıştan habersizdir. Bu arayış aslında hem sevdiği kadını hem de hayatını kaybetmesine neden olacaktır. Aleko, bir bakıma filmde ölümü temsil etmektedir. Stella'yı arayıp bulup konuşmak istediği sırada Stella'nın evinin önünde trafik kazası sonucu hayatını kaybeder. Bu arayışın benzerini Türk Sineması'nda Atif Yılmaz Adı Vasfiye (1985) filminde de (Görsel 5) görmekteyiz



Görsel 4 Yol üzerinde duvarlarda film jeneriği



Görsel 5 Adı Vasfiye

II. Dünya Savaşı dönemlerinde birçok devletin göz diktiği Yunanistan toprakları Nazi ülkeleri başta olmak üzere tacize uğramaktaydı. Ve o dönemde İtalyan diktatör Benito Mussolini, Yunanistan'a göz dağı vererek karşı koymadan teslim olmalarını söylemekteydi. Ülkenin gerek mali gerekse de askeri donanım olarak fazla güçlü olmaması masadaki "teslim olma" seçeneğini güçlendiriyordu. Fakat o dönem Yunanistan'ın diktatör lideri Giannis Metaksas 28 Ekim 1940 tarihinde İtalyan Büyükelçinin kendisine ilettiği Arnavutluk'taki İtalyan askerlerinin Yunanistan'a girmesi konusundaki ultiimatoma karşı resmi bir dille bu teklifi reddetti. Bir diğer anlamda "Hayır" demiş oldu. İşte o günden bu yana her 28 Ekim, Yunanların resmi bayramı olarak kutlanmaktadır (Dede, 2017). Metaksas'ın rembetiko müziğini de yasaklandığı unutmamak gerekir. Stella filminde, 28 Ekim Ohi Bayramı'nın en önemli özelliği Akdeniz'de var olan milliyetçilik ve militarist duyguların ön plana çıkarılması özellikle bando kullanımıyla anlatılmaktadır. Bayram ritüellerindeki resmi geçitlerde bandonun kullanımının birçok filmde ritüel olgu olarak veya faşizm eleştirisi olarak kullanıldığını söyleyebilmekteyiz. Örneğin, yönetmen Vangelis Serdaris'in filmi olan Vassiliki (1997) filminde (Görsel 6) ve yönetmen Ömer Kavur'un Kırık Bir Aşk Hikayesi'nde (1981) bu kullanımı (Görsel 7) görmekteyiz.



Görsel 6 Vassiliki



Görsel 7 Kırık Bir Aşk Hikayesi

## 2. Akdeniz Görsel Kodları Üzerinden Stella Filmi

Stella filminde Akdeniz'in görsel kodları üzerinden tipik bir anlatım bulunmaktadır. Filmde Stella karakteri Melina Mercouri tarafından oynanmıştır. Burada en önemli unsurlardan bir tanesi Mercouri'nin ilk Yunan sarışın kadın oyuncu olmasıdır ve femme libre (özgür kadın) imajı sunumu Stella filmini sosyo-politik bir film olarak değerlendirmemize neden olmaktadır.

Çevresindeki tüm erkekler Stella'ya tapmakta ve onu ikonlaştırmaktadır. Bu ikonlaştırma sorunsalı ve özgür kadın imajı sunumu, 1980'li yıllarda Türk Sineması'nın da anlatımında önemli bir yer tutmaktadır. Mine (1983), Dul Bir Kadın (1985), Adı Vasfiye (1985), Ahh Belinda (1986) bu anlatıma uygun ilk akla gelen filmlerdir.

Stella'nın hayatına giren iki erkek onunla evlenmek istemektedir. Fakat ilişki yaşadığı erkeklerin yaşamlarının birbirlerine zıt karakterlerde olduğunu görmekteyiz. Filmin en başındaki Aleko karakteri seyirciye burjuva sınıfının temsilcisi olarak gösterilir. Bu filmde Batı'nın yani modern dünyanın temsilcisidir. Milto karakteriyse futbolcudur ve Aleko'ya göre daha bir özgür ruha sahip olmakla beraber gelenekçi ve Doğu'nun temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Stella için bu iki erkek karakter özgür bir ruhla ilişki yaşamasına engel olacaktır. Çünkü bu iki erkek karakterin evlenme arzusu ve dolayısıyla Stella'nın kendini ömür boyu kocasına itaat eden bir kadın olarak hayali, evliliği cehenneme benzetmesine sebep olmaktadır. Aleko'nun Stella ile evlenme isteği Aleko'nun ailesi tarafından da istenmeyen bir durumdur. Fakat ailenin Aleko'yu kaybetmek istememesi üzerine Aleko'nun kız kardeşi Stella'ya yaptığı ziyaret sırasında evlenmelerine karşı çıkmadıklarını belirtir. Bu süreçte burjuva ailesi Stella'yı bir başka deyişle kendilerinden olmayanları gerçekte yokmuşçasına benimserler. Filmde göz ardı edilemeyecek olan unsur, Stella'nın herhangi bir ailenin iznine gerek duymamasıdır. Kız kardeşin yapmış olduğu ziyarette yönetmen Cacoyannis'in oluşturmuş olduğu ayna sahnesi (Görsel 8) hem içeriksel hem de biçimsel anlamda filme katkı sağlamaktadır.

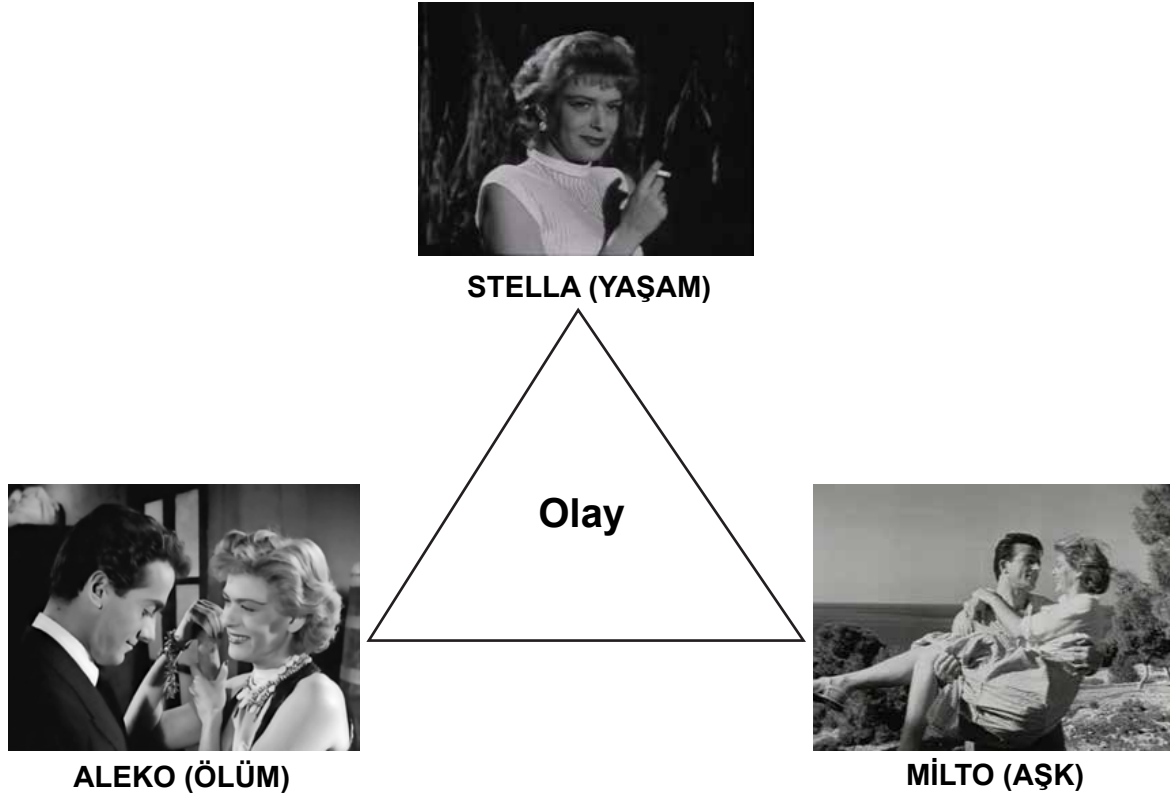


Görsel 8 Stella ve Aleko'nun kız kardeşi

Filmin sanat yönetmeni ve aynı zamanda ressam Yannis Tsarouchis'un bu sahneye mekânsal tasarım olarak etkilerini unutmamak gerekir. Bu tasarımda aynanın içindeki kadınla dışında kalan kadının duruşlarından anlaşılacağı üzere geleneksel ve modern çatışmasını da görebilmekteyiz.

Stella özgür bir kadının sunumuyla birlikte bir yaşamı temsil etmektedir. Gerçek hayatta da Melina Mercouri'nin öz yaşamına ve politik duruşuna etki yapmıştır. Stella, Mercouri'nin ilk ve tek Yunan filmidir. 1955-1956 döneminde Yunan sinema gişesinin zirvesinde yer alan film, tartışmalı konusuna ve biçimine rağmen, yurt içi ve yurt dışında önemli Akdeniz yapımlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Altın Küre'deki ve Cannes Film Festivali'ndeki başarısının bir sonucu olarak, film aynı zamanda uluslararası alanda, özellikle sanat-sinema çevresinde iyi bir başarı elde etmiştir (Kourelou, 2016, s.59). Aleko karakteri ölümü, Milto karakteri aşkı temsil etmektedir. Bu üçgenden kaçış Stella'nın genç aşkı Antonis ile özgürlüğe ulaşmasıyla sağlanır. Antonis karakteri, Yunan mitolojisindeki Adonis'i çağırıştırılmaktadır. Bu aşk Adonis ve Afrodit aşkına gönderme yapmaktadır. Filmin dramatik çatışmasını aşağıda oluşturduğumuz görseller ve şekil üzerinden anlaşılacaktır (Tablo 1).

Tablo 1 Aşk Üçgeni



Akdeniz'de, kültürel anlamda her şeyin ortada/orta yerde yaşanmasından dolayı yönetmenler, sinemasal anlamda mizansenlerini, bu boyutla ilişkilendirmişlerdir. Bu yüzden çoğu zaman olay örgüsünün kritik anları balkon, mutfak, sokak ya da çarşı ortasında biçimlenir. Stella filminde yaşanan tüm önemli olaylar sokaklarda, pazar yerinde, resmi geçit törenlerinde, tavalnelerde yaşanmaktadır (Görsel 9).



Görsel 9 Stella'nın öldürülmesi

Taraç, R. & Tomak, M. (2021). Akdeniz Sineması'nın Kültürel Oluşum Sürecinde Yönetmen Michael Cacoyannis ve Stella Filminin Rolü. *Türkiye Film Araştırmaları Dergisi* 1(2). 107-116.

Michael Cacoyannis militarist baskıyla dinsel baskıyı (Görsel 10) içiçe kullanmıştır. İronik bir şekilde bu yapıları Stella filminde olduğu gibi eleştirel bir üslupla göstermiştir. Akdeniz sinemasının görsel kodları içinde din, toplum ve devlet üçlemesinin varlığı bu görselle belirgin durumdadır. Bu filmdeki eleştirel bakış dinle devlet ilişkisini bir özgürlük meselesi olarak da tartışmaktadır. Filmin biçimsel olarak görüntü yönetiminde üst açıları kullanım tarzı minyatür ya da ikonalar formunda oryantalist bir tavırla kullanılmıştır. Filmde üst açılarla (Görsel 11) hem Rebetiko müzik sahneleri hem de erkeklerin Yunan halk danslarını sergilediği sahneler yönetmenin biçimsel ve içeriksel anlayışını göstermektedir. Çekilen bu sahneler ile Yunan mitolojisinde önemli bir yere sahip olan antik heykellere gönderme yapacak biçimde bir sunum, ve Akdenizli bir üslupla anlatım söz konusudur.



*Görsel 10 Din ve Militarizm ilişkisi*



*Görsel 11 Üst açı çekim tasarımı*



## Sonuç

Michael Cacoyannis, bir dönem Yunan sinemasının önemli yönetmenlerden biri olarak sinema tarihinde yer almaktadır. Yönetmen ulusal değerlerini evrensele, Akdenizlilik kültürel kimliği üzerinden sunmayı tercih etmiştir. Bu durum Akdeniz sinemasının alt yapısının da ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Fellini'nin Akdenizlilik duruşunu Cacoyannis tamamlamaktadır. Üç imparatorluk geleneğinin kültürel kimliği belirlemesi bu olgunun kolayca anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Bu filmde özne olarak sunulan kadın karakter Stella'nın toplumda egemen olan erkek iktidarına son verme çabalarını görmekteyiz. Özgür kadın imgesinin sunulumu aslında Akdeniz'in dişiliğinin ön plana çıkartılmasıdır. Fakat bu ön plana sunulma çabası kadının erkek tarafından sokak ortasında herkesin gözü önünde öldürülmesiyle son bulmaktadır. Bu öldürülme meselesi aslında Cacoyannis tarafından bilinçli yapıma sebebi Yunan tragedyalarına yapılan bir gönderme olarak yorumlayabilmekteyiz.

Cacoyannis, basit ilişkiler üzerinden alt metni güçlü filmlerin yönetmenidir. Örneklem olarak seçilen Stella filminde aşk üçlemesi anlatılırken arka planda toplumsal eleştiri, kültürel değerler ve değişim-dönüşüm gibi önemli olgularla hikaye beslenmektedir. Değerler sistemi eleştirilirken bir milli bayram ya da geçmişte kalmış rembetiko gibi bir müzik üzerinden değişen dünyaya kültürel bir karşı duruş ortaya konmaktadır.

## Kaynakça

Dede, E. (2017, Ekim 17). <https://azinlikca1.net/yunanistan-bti-trakya-haber/item/9764-28-ekim-ohi-bayrami-nedir>. Azınlıkça. adresinden alındı

Kourelou, O. (2016). A different kind of blonde: Melina Mercouri in Stella (Michael Cacoyannis, 1955). *Celebrity Studies*, 58-68.

Rzayeva, R. (2007). Türk Toplumunu ve Modernleşme. 38.ICANAS (s. 605-620). Ankara: Presmat Matbaa Gazete Sanayi.

Taraç, B. (2007). İki Kıyının Müziği. Ankara: Ürün Yayınları.

Taraç, R. (2019). Akdeniz Sineması'nın Genel Özellikleri. Ö. Yılmazkol (Dü.) içinde, Akdeniz Sineması (s. 25-35). İstanbul: Doruk Yayınları.